

HØVUÐSFYRILESTRAR

Føroyar sum komu-mentan

Bergur Rønne Moberg

Í evropeiskari siðvenju og innan ferðafrøði og oyggjafrøði verða oyggjar lýstar sum natúrliga alternativ við til meginland. Oyggjar hava av hesum ávum verið umfataðar av serliga sterkum meginlandaímyndum. Úr meginlandasjónarmiði hava oyggjar í ovurhonds stóran mun verið fyrri eksotiseringum og romantiseringum. Serliga úthavsoyggjar sum Føroyar. Føroyskar bókmentir hava tikið hesar sterku ímyndir til sín við at endurtulka tær sum sjálveksotiseringar ('auto-exoticism'). Ongastaðni er hetta týðiligari í føroyskari mentan enn í danskskrivaðum føroyskum bókmentum, sum eru gjøgnumseyraðar av tilvísingum til kontinental eygnabrøgd, kastað á Føroyar sum ímyndað landafrøði. Fyrilesturinn viðger lýsingar av Føroyum í ritverki William Heinesens (1900-91) og Jørgen-Frantz Jacobsens (1900-38), har ofta verður sipað til landafrøði sum oyggjar og útryðju feld inn í ferðamannakendar eksotiseringar og romantiseringar og antropologikendar kanningar. Hetta serliga eygnabrá verður kannað við stóði í hugtakinum 'destination culture' (komu-mentan) úr ferðafrøði og mentanarfrøði (Barbara Kirshenblatt-Gimblett). William og Jørgen-Frantz seta Føroyar á bókmentaliga heimskortið við at gera føroyska landafrøði sjónliga í alheimshøpi og enntá til nakað serligt og attraktivt. Ljós verður fyrst og fremst varpað á refleksivar eksotiseringar, ið bera boð um, at kenslusterka romantiska eygnabráið framhaldandi livir sum bókmentaliga og mentanarlaga sjálvvissar sjálveksotiseringar, sjálvbrandingar, 'self-otherings' og antropologikendar frásøgusildir í skaldsögum, stuttsögum og essays hjá hesum báðum rithøvundum. Sostatt mótast eygnabráið uttaneftir og eygnabráið innaneftir. Hetta ber eisini í sær ein ávísan spenning millum eldri og nýggjari ímyndir um landafrøði. Spurt verður, hvønn týðning tað hevur fyrri teirra ímyndaðu landafrøði yvirhøvur og serliga teirra antropologi- og ferðamannakendu dupultskoðan, at teir skrivaðu á donskum um Føroyar? Samanberandi linjur verða í hesum sambandi drignar millum eksotiserandi danskar skaldsøgur um Føroyar. Hugtøk, ið verða brúkt, stava frá ferðafrøði, oyggjafrøði og mentanarfrøði.

Af göldrum og lundum í síkvikum heimi

Katrín Anna Lund

Enginn vafi leikur á því að heimurinn hefur á undanförunum áratugum skroppið saman. Það sem eitt sinn var fjarlægt og framandi er í dag oft á tíðum orðið hluti af hversdagsleikanum. Þetta gerir það að verkum að samfélög af alls kyns stærðum og gerðum leggja sífellt meiri áherslu á að skapa sér sérstöðu í heimi sem virðist einsleitari og ber sköpun og endursköpun á menningararfi þar vitni um. Oft er bent á hvernig menningararfur hefur orðið að neysluvöru, ekki síst í tengslum við ferðamennsku. Þar er hann gerður sýnilegur og efnisgerður sem markaðsvara. Ýmsir telja að þetta rýri sanngildi menningararfsins þar sem upprunaleiki er látinn víkja fyrir vöruvæðingu. Í þessu samhengi er því gert ráð fyrir að upprunaleiki sé ákveðinn fasti sem einn og sér gefur hlutunum gildi. En hver ákvarðar í hverju upprunaleikinn felst? Hvernig fangar maður sanngildið? Þýr það í hlutgevingunni sjálfri og ef svo er þá á hvað hátt? Ég tel að þetta séu mikilvægar spurningar til að staldra við í vangaveltum um menningararf. Þetta á ekki síst við í samhengi ferðamennsku sem táknmyndar hreyfanleika og vöruvæðingar hnattræns hagkerfis. Í þessu erindi mun ég fjalla um framsetningu menningararfs og iðkun hans í heimi sem er síkvikur og velti fyrir mér hvernig samhengi menningararfs er í sífelldri mótun. Einnig mun ég varpa fram spurningum um hvernig þessi sami menningararfur sem við leitumst við að festa í sessi hefur orðið til sem fyrirbæri í gegnum hreyfanleika fólks, hugmynda og efnismenningar. Ég mun setja fram tvö ólík dæmi um framsetningu menningararfs, annars vegar um framsetningu galdrafárs 17. aldar á Íslandi á Galdrasýningunni á Ströndum og hins vegar um mun nýlegri lundabúsetu í miðborg Reykjavíkur. Fyrra dæmið kann að virðast sem skírskotun til hefðbundinnar og skipulagðar framsetningar á menningararfi. Þó svo að hér sé um markvissa framsetningu menningararfs að ræða sem tengist ímynd áfangastaðar

FRÆNDAFUNDUR 10 - ÚRTØK

Í mótun er það ekki endilega raunin. Seinna dæmið fjallar um það hvernig tiltekin fuglategund varð allt í einu hluti af menningararfi á óskipulagðan hátt en þó undir áhrifum alþjóðlegs áhuga á sætum dýrum, náttúru norðuslóða og framleiðslukerfis ferðapjónustunnar. Þótt dæmin séu ólík draga þau fram hvernig menningararfur er síkvikt og lifandi fyrirbæri í sífelldri mótun sem nær út fyrir þann hlutveruleika sem hann er settur fram í. Einnig kalla dæmin fram spurningar um það hver ákvarðar og hefur vald til að setja fram menningararf og fyrir hvern – og þá um leið – hvað flokkast ekki sem menningararfur.

Lyklar til náttúruverju: geo-arvur og geo-ferðavinna í Føroyum?

Lis Mortensen (Barbara Biskopstø Hansen lesur fyrirlesturin)

Dómadagstíðindi um hóttanir og broytingar í náttúruni eru vorðin dagligur kostur í øllum fjølmiðlum. Gransking vísir, at hetta loypir ótta á fólk, serliga börn og ung, so tey verða rakt av angist, skuld, ráðaloyssi og iva um, hvat tey og samfelag teirra kunnu gera.

Gransking bendir á, at ein lykil til at broyta ráðaloyssi til virkisfýsni, er at geva fólkum hugtakandi vísindaliga grundaðar søgur um náttúruna kring tey. Hetta gevur teimum vitan og innlit, sum aftur gevur teimum móguleika og ágrýtni til at dýpa relatióinir sínar til egna heimanáttúru og til ta náttúru, sum tey vitja sum ferðafólk.

Í Føroyum eiga vit nógvar náttúruperlur, sum geva okkum einastandandi søgur, um hvussu Føroyar eru vorðnar til og um gongustjórnum sum heild.

Kunnu føroyskur geoarvur og geoferðavinna gerast lyklar til náttúruverju í Føroyum?

Íslensk framúrsteffna og önnur í ljósi samanburðarjaðarsvæðafræða

- Nokkrar hugrenningar frá sjónarhóli íhaldssams textafræðings

Benedikt Hjartarson

Í fyrirlestrinum mun ég beina sjónum að vaxandi áhuga á jaðarsvæðum í alþjóðlegri bókmennta- og listasögu út frá rannsóknnum mínum á íslenskri framúrsteffnu og þátttöku minni í rannsóknnum á menningarsögu framúrsteffnunnar á Norðurlöndum. Á síðastliðnum árum hefur mátt merkja nokkurs konar staðfræðileg hvörf í rannsóknnum bæði á framúrsteffnu og móðernisma, sem hafa falið í sér aukna áherslu á birtingarmyndir framsækinnar fagurfræði utan þeirra svæða sem gjarnan eru taldir til menningarlegra miðstöðva Evrópu. Hér vakna upp margvíslegar spurningar: Er raunverulegur áhugi á því sem hefur gerst á jaðrinum eða er meginatriðið að hafa jaðarinn með og flétta áður óþekktum dæmum inn í þá sögu sem þegar liggur fyrir? Snýst endurskoðunin jafnvel fyrst og fremst um að bæta nokkrum exótískum nöfnum inn í alþjóðlega bókmennta- og/eða listasögu? Er verkefni okkar fræðimanna sem störfum á jaðrinum að fóðra neðanmálgreinar þessarar hnattrænu sögu með okkar eigin dæmum og koma þannig þjóðararfinum á kortið – eða jafnvel að draga fram í dagsljósið menningararfurdir sem laða að forvitna fræðimenn og hugsanlega ferðamenn (að því marki sem þar má greina á milli)? Eða er meira um vert að beina sjónum að sjálfri sögunni, varpa ljósi á að saga framúrsteffnunnar á jaðarsvæðum á fyrstu áratugum 20. aldar er fyrst og fremst saga um menningarleg, þjóðfélagsleg og hugmyndafræðileg átök? Hvers virði getur slík saga orðið ef hún dregur ekki fram neinar menningararfurdir sem hægt er að hafa til sýnis, fæst hvorki við áþreifanlegan menningararf né birtingarmyndir óáþreifanlegs menningararfs, heldur hverfist um brostnar væntingar, glataðar hugsýnir og aðsteðjandi ógnir?

Menningartengd ferðapjónusta á Íslandi

Vera Vilhjálmsdóttir

Um 90% erlendra ferðamanna nefna náttúru Íslands eða einstök náttúru fyrirbrigði sem kveikjuna að Íslandsferðinni, en að sama skapi nefna um 75% íslenska menningu. Þessar tölur koma frá Landamærakönnun sem Ferðamálastofa Íslands og Hagstofa Íslands hafa staðið fyrir á Keflavíkurflugvelli í hverjum mánuði frá því sumarið 2017.

Ferðamönnum sem nefna að íslensk menning hafi kveikt hugmyndina að Íslandsferðinni hefur fjölgað jafnt og þétt frá fyrri könnunum, en árið 2011 nefndu til að mynda um 40% að menning og saga hafi haft mikil áhrif þar á.

Hvernig birtist þessi áhugi í þeim afþreyingarmöguleikum sem ferðamenn nýta sér við komuna til Íslands? Eru erlendir ferðamenn til að mynda að skila sér inn á söfnin í kringum landið? Mætti jafnvel gera meira til að miðla sögu og menningu landsins til þessa hóps?

Þó ekki hafa verið umfangsmiklar rannsóknir á Íslandi til að svara þessum spurningum, gefa aðrar rannsóknir meðal erlendra ferðamanna hugmyndir um stöðu mála. Að meðaltali 45% svarenda Landamærakönnunarinnar segjast hafa sótt söfn á meðan dvölinni stóð, en samkvæmt gögnum sem Safnaráð Íslands safnar inn frá söfnum innan sinna vébanda virðist fjölgun safngesta ekki hafa haldist hlutfallslega í hendur við fjölgun ferðamanna til Íslands undanfarin ár. Það virðist einnig vera nokkuð staðbundið hversu stóran þátt söfn hafa á aðdráttarafl áfangastaða á Íslandi.

Í erindinu verður nánar farið yfir þróunina á undanföllum árum í aðsókn og áhuga ferðamanna á söfnum og öðrum menningartengdum viðburðum á Íslandi og sett í samhengi við aðra afþreyingarmöguleika sem þeim stendum til boða. Að lokum verður ný rannsókn á söguferðapjónustu á Norðurlandi kynnt, en hún verður framkvæmd sumarið 2019. Þeirri rannsókn er ætlað á fá betri innsýn í hvað það er sem dragi ferðamenn á söfn og setur á Norðurlandi, hvað einkenni þennan markhóp og hver upplifun þeirra sé af heimsókninni.

Viðhorf Íslendinga til ferðamanna og ferðapjónustu

Eyðrún J Bjarnadóttir

Á tímabilinu 2010-2017 fjölgaði erlendum ferðamönnum á Íslandi að meðaltali um 25,8% á ári. Með fjölguninni hafa fylgt ýmis tækifæri fyrir heimamenn til að afla tekna og sem rennt hafa styrkari stoðum undir búsetuskilyrði á landsbyggðinni. En vexti ferðapjónustunnar hafa líka fylgt fjölmargar áskoranir sem geta haft víðtæk áhrif – ekki aðeins á náttúru og hagkerfi heldur einnig á samfélag heimamanna.

Skilningur á viðhorfum heimamanna er meðal lykilþátta fyrir farsæla og sjálfbæra þróun ferðamennsku og stýringu áfangastaða en í sinni einföldustu mynd upplýsa félagsleg þolmörk um það hvenær gestakomur eru farnar að hafa neikvæð áhrif á viðhorf heimamanna. Rannsóknir á áhrifum ferðamennsku hafa sýnt að ferðamennska getur markað djúp og varanleg spor í samfélag heimamanna.

Í þessu erindi verður fjallað um nokkur af þeim málum sem brenna á heimamönnum á Íslandi í tengslum við ferðamenn og ferðapjónustu. Byggt er á niðurstöðum greiningar Rannsóknamiðstöðvar ferðamála á viðhorfum Íslendinga til ferðamanna og ferðapjónustu. Greiningin byggir á 2.370 svörum Íslendinga sem safnað var í símakönnun haustið 2017. Niðurstöðurnar hafa leitt í ljós að jákvæð tengsl eru milli viðhorfa landsmanna til áhrifa ferðamanna og þess hversu oft landsmenn verði varir ferðamenn í heimabyggð, hversu oft þeir eiga samskipti við þá, hvernig þeim líkar að hafa samskipti við þá. Greiningin sýnir einnig að því jákvæðari áhrif sem landsmenn telja ferðamenn hafa því líklegri eru þeir til að finna til batnandi lífsgæða. Einnig er sýnt fram á hverjar jákvæðustu og neikvæðustu hliðar ferðapjónustunnar eru að mati þeirra sem búa í byggðum landsins. Skilningur á sjónarmiði íbúanna getur auðveldað mótun stefnu í ferðamálum sem er samfélaginu til góða og byggir á lágmörkun neikvæðra áhrifa og hámmörkun jákvæðra áhrifa ferðapjónustu í byggðum landsins.

„Á ystu nöf“ - Bókaútgáfa á jaðri jaðarsins og þróun nýrrar neyslumeningar samhliða ferðamennsku

Ana Stanicevic

Á síðustu árum hefur orðið sprengja í litlum bókaforlögum á Norðurlöndunum. Svokölluð örforlög eru að birtast í auknu mæli og eru í senn að breyta hefðbundnum hugmyndum um bókaútgáfu og bjóða upp á nýjar leiðir til að njóta bókmennta. Þessi jaðarútgáfa einkennist af breyttu áhorfi á neyslu bókar og stendur í andófi gegn meginstraumnum og upplifun á bók sem fjöldaframleiddri vöru. Litlu bókaforlögin endurlífga bók sem fallegan hlut og leggja áherslu á fagurfræði og framleiðslu hennar, allt frá því hvernig efni eru notuð til takmarkaðs upplags bókverks, sem gerir bókina að lúxusvöru. Auk þess sem verkin hafa þverfagurfræðileg einkenni, er áhersla lögð á bókmenntir sem gjörning og viðburður er orðinn mikilvægur hluti upplifunar. Þessi tilhneiging til öðrúvísi neyslu bókmennta rímar við svokallaða „valsældarhyggju“ (e. alternative hedonism) sem er nýr lífstill og einkennist af aukinni vistfræðilegri vitund þar sem einstaklingur finnur ánægju í því að neyta minna og á annan hátt. Andkapítalisminn sem líka mætti lesa í hugmyndafræði örforlaga er kjarni valsældarhyggjunnar. Hinsvegar er ekki hægt að skilja valsældarhyggju frá kapítalismannum. Á sama hátt er þessi nýja neyslumening ekki andstæða ferðamennsku, heldur skylt eða jafnvel hliðstætt fyrirbæri þar sem upplifun verður í brennidepli. Sprengjan á örforlögum getur verið tengd aukinni ferðamennsku, því hún verður til í endurskoðaðri menningarneyslu og markaðssetningu sem finnur sínar leiðir einnig inn í ferðamennsku nútímans.

Er jaðarútgáfa jaðarsins afleiðing aukinnar ferðamennsku á hjara veraldar eða mun jaðarútgafan leiða til aukinnar ferðamennsku „á ystu nöf“? Eru íslensk og færeysk örforlög virkir þátttakendur í myndun norðurhyggju (e. borealism) sem er að taka yfir heiminn og draga ferðamenn að þessum fjarlægum löndum? Ýtir jaðarútgáfa undir meginstraumsvæðingu jaðarsins í Norðrinu?

Ana Stanićević (fædd 1985) er doktorsnemi í menningarfræði við Háskóla Íslands. Doktorsverkefni hennar er „Norræn örforlög í upphafi 21. aldar“. Hún hefur undarfarin ár einnig kennt íslensku sem annað mál við Háskóla Íslands og íslenskunámskeið fyrir norræna nemendur Nordkurs.

Viktoria fer til sjós - kvinnur ferðast í Føroyum

Malan Marnersdóttir

Elizabeth Taylor (1856-1932) ferðaðist og var í Føroyum long tíðarskeið millum 1895 og 1919, og greinir hennara um vistirnar vórðu savnaðar og givnar út í 1997 við heitinum *The Far Islands and Other Cold Places*, tí hon hevði eisini ferðast í Alaska, Norðurkanada, Italia, Noregi og Íslandi. Undirheitið á bókini, *Travel Essays of a Victorian Lady* er kanska enn áhugaverdari, tí tað sipar til óvanliga samleikan hjá tí ferðandi. Borgaraskapskvinnur ferðaðust ikki einsamallar, men júst tað at bera seg øðrvísi at, eyðkendi Elisabeth Taylor. Nakað tað sama er at siga um ta fronsku Karine Huet, sum ferðaðist í Føroyum í 2002.

Mótsett Elizabeth Taylor hevur Karine Huet (f. 1953) akademisk prógv, men hevur eins og hon ferðast um allan heim og skriva um tað. Bókina um føroyaferðina kallar hon *Passage aux Iles Féroé en botte de caoutchouc*, sum er: Á ferð í Føroyum í gummistivlum, sum kom út í 2007. Hon ferðaðist um alt landi, lutvíst til gongu og skrivar á leiðini, hvussu hon sær og kennir landslag og fólk. Eisini henda ferðafrásøgnin hevur undirheitið, *Croquis écrits* î: skrivaðar tekningar. Undirheitið vísir til at bókini er í hvuðsheitum sett saman av stuttum tekstum í impressionistiskum skrivistíli.

Einki viktorianskt er við Karine Huet, tvørturímóti – og part av vistini í Føroyum er hon í Barentshavinum við Nærabergi. Fyrilesturinn vísir, hvussu ferðafrásagnir og kynjasamleikar eru broytt tey hundrað árinum millum ferðirnar hjá hesum báðum kvinnunum.

Stútt stev á fleiri beinum?

Føroyskur dansur sum ferðafólkauppliving – móguleikar og avbjóðingar

Tóta Árnadóttir

Skipaðar framfærslur av føroyskum dansi eru einki nýtt fyrbrigdi og fyrsta lýsingin vit hava av dansinum er gjørd av einum íslenskum ferðamanni í 1616. Dansur sum framfærsla og umboðandi fyrbrigdi er sostatt inngrógvinn partur av føroyskari dansimentan. Kortini gera dansifólk oftast greiðan mun á tillagaðum ferðafólkaframfærslum og “veruligum dansi”, tá tey skulu lýsa “góðan dans”. Góði dansurin inniber sínámillum samskipti millum tey, sum dansa og felags stremban er neyðug, skal tað eydnast at mana fram livandi søguna, soleiðis sum Eyðun Andreassen lýsti tað í 1996:

“Hjartatátturin í føroyska dansinum er at finna mitt innan í ringinum. Dansurin ringir seg um tað, ið er egni kjarni hansara. Dansifólkið vendir bakinum úteftir móti umheiminum og byggir mark millum eitt kaos, ið er uttan fyri ringin, og eitt kosmos inni í ringinum, har persónarnir í kvæðunum og vísunum eru íbúgvar í tí universi, dansifólkið manar fram ta lýtuna, dansurin gongur.”

Sammett við hesa lýsingina ber til at siga, at ferðafólkadansurin “vendir á ranguni” við tað at hann vendir sær til áskoðarar uttan fyri ringin, heldur enn ein heim innan í ringinum. Samskiptið verður tvítýtt og fleiri endamál við dansinum kappast.

Hóast ferðavinnan kann fatast sum ein móguleiki at styrkja lokala mentan, “eitt eyka bein at standa á”, sum onkur tekur til, so er tað eyðsýnt, at leikluturinn sum ferðavinnuobjekt so ella so ávirkar sambandið við egna mentan hjá teimum, sum dansa fyri ferðafólki. Í fyrilestrinum verður kannað, hvussu tað ávirkar tey, sum luttaka í dansinum, at tey laga seg til áskoðarar uttaneftir. Spurt verður m.a. um ósemjur eru millum dansarar, viðvíkjandi hvussu farast skal fram í sambandi við ferðavinnu og um ymiskir mátar at fata dansin útiloka hvønn annan, ella um teir heldur renna saman til okkurt nýtt? Verkefnið byggir á viðtøl og eygleiðingar í sambandi við ph.d verkætlanina á Føroyamálsdeildini “Mentanarflutningur millum ættarlið”, sum verður framd í samstarvi við Háskóla Íslands.

Lundar og norðurljós : sómi Íslands, sverð þess og skjöldur?

Guðrún Steinþórsdóttir & Bergljót Soffía Kristjánsdóttir

Það skyldi engan undra að síðasta áratug hafi hlaupið mikill vöxtur í varning ætlaðan ferðamönnum á Íslandi. Landið hefur notið sífellt meiri hylli ferðamanna sem flykkst hafa þangað í stórum stíl. Í fyrirlestrinum verður fjallað um íslenska minjagripin en stiklað verður á nokkrum vörum sem framleiddar eru og seldar ferðamönnum sem minning um Íslandsveruna og skoðað sérstaklega hvaða sjálfsmyndir gripirnir draga upp af Íslendingum og Íslandi. Gróflega má skipta íslenskum minjagripum í tvo flokka, annars vegar þá sem vitna um íslenska þjóðernishefð og vinna með náttúruna og ýmis minni úr sagnaarfinum og hins vegar þá sem gera grín að ímyndinni sem dregin hefur verið upp af íslensku þjóðinni og sérstöðu hennar. Í erindinu verður rætt um báða flokka og tekin ýmis dæmi sem sett verða í menningarlegt og sögulegt samhengi. Í greiningu verður sótt til hugrænna fræða meðal annars kenninga um blöndun, íróni og sjálfsmyndir.

Þróun fatagreinarinnar á Íslandi og tengslin við atvinnulíf og menntun

Ásdís Ósk Jóelsdóttir

Þegar Íslendingar gerðust aðilar að EFTA 1970 skuldbundu þeir sig til að tryggja að íslensk framleiðsla sæti við sama borð og sú erlenda sem flytja átti inn. Framleiðni fyrirtækja var frekar lág, lítil sérhæfing og vinnuhraði. Ekki þótti ráðlegt að flytja inn hráefni til fullvinnslu og útflutnings nema þá helst til sjóklæða þar sem reynsla og forsendur voru fyrir hendi. Íslenska ullin þótti hafa mesta sérstöðu og sölumöguleika erlendis. Gefjun á Akureyri og Álafoss í Mosfellsbæ voru einu fyrirtækin af þeirri stærðargráðu sem tryggt gæti slíkan rekstur.

Andrúmsloftið var ævintýralegt, magnþrungið og mikil bjartsýni ríkti og lögð áhersla á hönnun fatnaðar með þjóðlegum einkennum. Lífið fór að snúast um öflugar og stórar verksmiðjuvélar, ótrúlega mikið magn þrjónavoða, mikinn fjölda starfsfólks, færíbandavinnu, viðskipti við útlönd, vörusýningar, tískusýningar, auk þess sem nánast allt landið var undirlagt af þrjóna- og saumastofum.

Fyrirlesturinn byggir á tveimur rannsóknum í útgefnum fræðiritum, annars vegar um þróun fatagerðar og fatahönnunar og hins vegar á uppruna, sögu og hönnun íslensku lopapeysunnar. Markmiðið er að greina frá hvaða forsendur og samverkandi þættir hafi stuðlað að þróun fatagreinarinnar hér á landi og tengslin við menntun á grunn-, framhalds- og háskólaskólastigi. Íslensku lopapeysuna má aftur á móti tengja við afurð sem hönnuð og þróuð var af íslenskum alþýðukonum og er ein af mikilvægustu útflutnings- og minjavöru Íslendinga fyrr og síðar.

En historisk perspektivering af første kendte optegnelse af Sigurdskvadet - H.C. Lyngbyes manuskript på Landsbókasavnið

Ole Wich

Den færøske forestilling om nationalidentitet er opbygget lokalt gennem tætte relationer og interaktioner til skiftende udenlandske idésæt suppleret af et konstant tilskud udefra af økonomiske og intellektuelle ressourcer fra forskellige netværk af en lang række udenlandske kulturpersonligheder. Dette netværk af identitetsassistenter hjalp op gennem 1800-tallet den lille færøske befolkningsgruppe til at kondensere et nationalt kulturudtryk.

I begyndelsen af århundredet står H.C. Lyngbye centralt i denne identitetsopbygning efter hans færørejse 1817 og de mange senere aktiviteter med det færøske materiale. Sidst i 2018 fandt jeg Lyngbyes oprindelige tekst til »Sigurds Kvad« blandt V.U Hammerhaimbs personlige papirer på Landsbókasavnið. Dette lille håndskrevne hæfte med 164 vers fra Sigurdskvadet har man gennem mange år anset for tabt. Manuskriptet er det ældste kendte trin fra samarbejdet om den første bog på færøsk, der udkom i 1822: »Sigurd Fofnersbane og hans Ætt«, hvor J.H. Schrøter indsamlede det meste tekst og Lyngbye udførte det langtrukne redaktionsarbejde, mens professor P.E. Müller på Københavns Universitet satte bogen ind i et akademisk perspektiv og skaffede pengene til trykningen fra kongen.

Lyngbyes få nedskrevne vers 1817 bevirkede indsamlingen af det samlede kvad og hans senere publicering, vakte for alvor interessen for kvadindsamlingen på Færøerne og forhøjede udlandets interesse for færøsk folkløse. Hæftet indgår således i opbygningen af færøsk litteratur og fortæller tillige om en vigtig begivenhed i færøsk nationsopbygning.

Foredraget placerer og perspektiverer det fundne manuskript i et større tidsforløb, fra islandssagaerne, til Grimmbrødrenes første eventyrudgivelse 1812, frem til publiceringen 1846 af de tekster, der blev til det normative færøske skriftsprog. Hæftet var en del af forudsætningen for denne udvikling. Nogle af de aktører, der forberedte Sigurdskvadet til udgivelse, deltog også i den proces, der førte til N.M. Pedersens og Jón Sigurðssons konstruktion af en etymologisk udgave af færøsk skriftsprog og som V.U. Hammershaimb siden besluttede at anvende.

Fundet giver anledning til at placere manuskriptet i en historisk sammenhæng og inddrage den nyeste forskning på området - en passende sammenhæng i året for V.U. Hammershaimbs 200 års fødselsdag. Manuskriptet indgår den

færøske nationbuildingproces i begyndelsen, hvor den voksende interesse for antikvarisk kildemateriale, der opstod først i 1800-tallet, munder ud i skabelsen af et nyt skriftsprog i Norden.

Som en kuriosum rejses til sidst spørgsmålet om, hvorfor Hammershaimb aldrig nævnte, at han besad H.C. Lyngbyes manuskript, selvom han må have vidst, at det betragtedes som forsvundet.

The Faroe Islands and Iceland as theatres of piracy

Pórsteinn Helgason & Erling Isholm & Hans Andrias Sølvará & Andras M Mortensen

The northerly islands of Faroe and Iceland were the victims of piracy, especially in the 16th and 17th centuries. The perpetrators were mainly English and Dunkirkian and on two occasions of North African origin. The first mingled (illegal) trade and fisheries with occasional kidnapping and theft. The second were of a different kind since the corsairs of Algiers and Morocco, in 1627 and 1631, took captives and sold on the market to be kept as slaves or ransomed.

In the session several questions will be raised with tentative answers;

- How do we know about the pirate raids and what do we not know?
- Kidnapping Faroese fishermen and leave them back – an English specialty?
- What were the most sensitive spots in the islands?
- Why is it that no Faroese captives were ransomed but great efforts were made to release the Icelanders?
- What trail did the pirate raids leave behind them in terms of collective memory – place names, legends, emotions, fiction, research, textbooks, lessons?
- Were the islanders ever enticed by the pirate stories?
- Do the tourists hear about piracy in Iceland and the Faroe Islands, and in that case; What is told to them?

Ditransitives and Frame-to-Meaning Correspondence in Faroese

Cherlon Ussery & Hjalmar P Petersen

In the literature on ditransitives, one strand of analysis argues that there is a difference in meaning between the double object construction, shown in (1)a, and the prepositional construction, shown in (1)b.

(1)	a. Double Object	b. Prepositional
	Jón gav børnunum bomm.	Jón gav bomm til børnini.
	Jón gave the children.Dat sweets.Acc	Jón gave sweets.Acc to the children.Acc

Various forms of the Alternative Projection approach (found in Harley 2002, Beck & Johnson 2004, Bruening 2010a/b, Harley & Jung 2015, Bruening 2018, among others) argue that the double object construction is associated with a caused possession interpretation and the prepositional construction is associated with a caused motion interpretation. A somewhat similar proposal for Icelandic is found in Collins & Thráinsson 1996. In Icelandic, the prepositional construction is generally restricted to verbs which explicitly encode physical motion; (1)b would be

ungrammatical in Icelandic. Since Faroese does not have this same restriction on the distribution of the prepositional construction, it is a good language in which to test the predictions made by the Alternative Projection approach.

This talk builds on both previous work on ditransitives in Faroese as well as on our own recent research (Ussery & Petersen, to appear). Thráinsson et al. (2004/2012) report that the prepositional frame is marginal to ungrammatical with verbs that have certain semantic properties, such as a “giving” interpretation. Other work reports that the prepositional frame is acceptable and depends on a variety of factors (Henriksen 2000; Petersen 2010; Fiebig 2012). In a survey conducted in December 2017 at the University of the Faroe Islands in which 50 speakers rated the acceptability of constructions such as (1)a and (1)b, we found that even though speakers generally prefer double object constructions, prepositional constructions are still rated as acceptable.

The Alternative Projection approach predicts that verbs associated with giving – eg, *geva* ‘give,’ *læna* ‘lend,’ *selja* ‘sell’ – are most compatible with the double object construction and verbs associated with sending – e.g. *maila* ‘mail,’ *senda* ‘send,’ *smsa* ‘sms/text’ – are most compatible with the prepositional construction. We found some initial support for the second prediction but not for the first. With the exception of benefactives (discussed below), prepositional constructions with sending verbs were rated higher than prepositional constructions with other kinds of verbs. The findings for double object constructions, however, were inconclusive: constructions with giving/future possession verbs did not receive statistically significant higher ratings than sending verbs.

In this talk, we will report the details of these findings, as well as outline the next stages of our research. In particular, this includes a more detailed investigation of benefactive constructions such as (2).

(2)	a. Benefactive: double object	b. Benefactive: prepositional
	<i>Maria bakaði soninum eina køku</i>	<i>Maria bakaði eina køku til sonin</i>
	Maria baked the son.Dat a cake.Acc	Maria baked a cake.Acc to the son.Acc

One interesting finding that emerged from our survey is that benefactive constructions received the highest ratings for both the double object and the prepositional constructions. This finding is consistent with work which has noted the widespread presence of benefactives in Faroese (Holmberg & Platzack 1995; Thráinsson 2007: 230). One area of future research is to explore the degree to which benefactives have an interpretation that is associated with giving or sending. For instance, in (2), the cake is made for the benefit of the son, but the son does not need to actually possess the cake and the cake does not have to travel from the mother to the son. This imperfect alignment with a specific interpretation may help to explain the prevalence of benefactives with both kinds of ditransitives.

Another area of interest is how the choice of preposition interacts with acceptability and interpretation. While the examples in our survey used *til* ‘to’, in some Faroese ditransitives, *fyrir* ‘for’ is acceptable. This issue relates to the model (for English) discussed by Rappaport Hovav & Levin (2008), which partially agrees with the Alternative Projection approach. On the Verb Sensitive approach, the double object construction has a possession interpretation, but Rappaport Hovav & Levin (2008) propose that the verbal root determines whether the prepositional construction encodes possession or motion and part of the evidence comes from the choice of preposition.

Overall, the goal of our talk is to report recent findings on the distribution of ditransitives and to illustrate some of the ways in which Faroese can lend insight into the larger body of literature.

References

- Beck, Sigrid, and Kyle Johnson. 2004. “Double objects again”. *Linguistic Inquiry* 35: 97–123.
- Bruening, Benjamin. 2010a. “Ditransitive asymmetries and a theory of idiom formation”. *Linguistic Inquiry* 41:519–562.

- Bruening, Benjamin. 2010b. "Double object constructions disguised as prepositional datives". *Linguistic Inquiry* 41:287-305.
- Bruening, Benjamin. 2018. "Double object constructions and prepositional dative constructions are distinct: A reply to Ormazabal & Romero 2012". *Linguistic Inquiry* 49:123-150.
- Collins, Chris, and Höskuldur Thráinsson. 1996. "VP-Internal structure and object shift in Icelandic". *Linguistic Inquiry* 27: 391–444.
- Fiebig, Julika. 2012. At geva fiskimonnum skattalætta. At geva skattalætta til fiskimenn. En undersøkelse av ditransitive konstruksjoner i færøysk skriftspråk. MA thesis, ILN: Oslo.
- Harley, Heidi. 2002. "Possession and the double object construction". *Yearbook of Linguistic Variation* 2: 29-68.
- Harley, Heidi, and Hyun Kyoung Jung. 2015. "In support of the PHAVE analysis of the double object construction". *Linguistic Inquiry* 46: 703-730.
- Henriksen, Jeffrei. 2000. *Orðalagslæra*. Vestmanna: Sprotin.
- Holmberg, Anders and Christer Platzack. 1995. *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. Oxford University Press: Oxford.
- Höskuldur Þráinsson. 2007. *The Syntax of Icelandic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Höskuldur Þráinsson, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen and Zakaris S. Hansen. 2012. *Faroese. An Overview and Reference Grammar*. Faro University Press and Linguistic University, University of Iceland: Tórshavn and Reykjavík [published first time in 2004 by Føroya Fróðskaparfelag: Tórshavn].
- Petersen, Hjalmar P. 2010. *The Dynamics of Faroese-Danish Language Contact*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Rappaport Hovav, Malka, and Beth Levin. 2008. "The English dative alternation: The case for verb sensitivity". *Journal of Linguistics* 44:129–167.
- Ussery, Cherlon and Hjalmar Petersen. To appear. "Ditransitives in Faroese: The Distribution of IO/DO and PP". Submitted to T. Coleman, M. Röthlisberger, and E. Zehentner eds. *Ditransitive Constructions in the Germanic Languages*. Amsterdam: John Benjamins.

Satsflötur och spetsställning i färöiskan - En översättningsstudie

Filippa Lindahl

De fastlandsskandinaviska språken har väckt uppmärksamhet i syntaxforskningen efter-som de tillåter spetsställning ur relativsats (1a) (Erteschik-Shir 1973, Allwood 1976, Christensen 1982). I färöiskan och isländskan är satsflötur som de i (1b) och (1c) oacceptabla, men det saknas speciellt i färöiskan ingående studier på området (Zaenen 1985, Thráinsson et al. 2004).

(1) a.	Is kender jeg mange der kan lide.	(Da)	(Erteschik-Shir 1973:48)
b.	*Þessi blóm þekki ég mann sem selur.	(Is)	(Zaenen 1985:133)
c.	*Húsini hjá Eivindi er hetta maðurinn, sum keypti.	(Fä)	(Thráinsson et al. 2004:295)

Tidigare forskning om fastlandsskandinaviska satsflötur visar att spetsställning ur relativsats är vanligast i existentialsatser och att kontexten spelar stor roll för acceptabiliteten (Erteschik-Shir 1973, Engdahl 1997, Lindahl 2017). Hur färöisktalande uppfattar satsflötur i de kontexter där de förekommer i spontant språkbruk i fastlandsskandinaviska har inte tidigare undersökts.

I mitt föredrag rapporterar jag resultat från en studie där 92 färöisktalande översatt meningar i kontext från danska till färöiska, däribland satsflötur och andra satser med spetsställning. Deltagarna använde mycket sällan spetsställning ur relativsats i översättningarna. Istället tillgreps andra formuleringar: Antingen lämnades det led som på danska spetsstälts in situ, eller också användes olika omskrivningar. I de få fall då spetsställning ur relativsats

producerades var det framföralit i existentiella kontexter. Spetsstállning ur *at*-sats översattes däremot ofta med meningar med spetsstállning. Detsamma gäller meningar med spetsstállning inom samma sats. Sammantaget tyder resultatén på att satsfläta med relativsats inte heller i sådana kontexter där det accepteras i de fastlandsskandinaviska språken är acceptabelt i färöiskan.

Referenser

- Allwood, Jens. 1976. The Complex NP Constraint as a non-universal rule and some semantic factors influencing the acceptability of Swedish sentences which violate the CNPC. I Stillings (red.), *UMOP 2*. Amherst, MA: University of Massachusetts, 1–20.
- Christensen, Kirsti Koch 1982. On Multiple Filler-Gap Constructions in Norwegian. I Engdahl & Ejerhed (red.) *Readings on Unbounded Dependencies in Scandinavian Languages*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 77–98.
- Engdahl, Elisabet. 1997. Relative Clause Extractions in Context. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 60:51–79.
- Erteschik-Shir, Nomi 1973. *On the Nature of Island Constraints*. Doktorsavhandling. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA.
- Lindahl, Filippa. 2017. *Extraction from relative clauses in Swedish*. Doktorsavhandling. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Thráinsson, Höskuldur, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen, Zakaris Svabo Hansen 2004. *Faroese. An Overview and Reference Grammar*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Zaenen, Annie 1995. *Extraction Rules in Icelandic*. New York: Garland.

Sambúð norrænu eyjamálanna og ensku á tímum snjalltækja og alþjóðavæðingar Sigríður Sigurjónsdóttir

Miklar samfélags- og tæknibreytingar hafa haft áhrif á málumhverfi Íslendinga og Færeyinga undanfarinn áratug og valdið aukinni enskunotkun í löndunum tveimur. Meðal helstu ástæðna þessa eru: alþjóðavæðingin, fjölgun erlendra ferðamanna, snjalltækjabyltingin og tilkoma talstýrðra tækja. Þessar breytingar hafa leitt til þess að enskt málareiti á Íslandi í dag er meira og víðtækara en nokkru sinni fyrr og staða íslenskunnar hefur veikt í kjölfarið.

Rannsóknasjóður Íslands veitti á vormánuðum 2016 þriggja ára öndvegisstyrk til verkefnisins Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis, sem Sigríður Sigurjónsdóttir og Eiríkur Rögnvaldsson stýra. Í þessum fyrirllestri verða kynnt helstu markmið verkefnisins og gefið yfirlit yfir niðurstöður sem nú þegar liggja fyrir. Meginmarkmið verkefnisins er að rannsaka áhrif stafrænna miðla og snjalltækja, sem gjarnan bjóða upp á gagnvirk samskipti við notendur á ensku, á málumhverfi, viðhorf, málnotkun og málkunnáttu Íslendinga. Reynt er að komast að því hversu mikið málareiti málnotendur fá, bæði á íslensku og ensku, orðaforði og framburður þátttakenda á báðum málum er kannaður og þeir beðnir um að dæma margvíslegar setningar, bæði á íslensku og ensku. Með þessu er skoðað hvort aukið enskt málareiti í íslensku málsamfélagi á undanförunum árum hafi haft áhrif stöðu íslenskunnar og nú þegar valdið breytingum á notkun hennar og gerð.

Þessi atriði voru könnuð með viðamikilli netkönnun sem send var til lagskipts handahófsúrtaks 5.000 Íslendinga á aldrinum 3–98 ára (svarhlutfall: 41%–50% eftir aldurshópum). Einnig voru tekin viðtöl og sérstök próf lögð fyrir 230 manna sérvalið úrtak úr fyrrnefnda hópnum. Þær niðurstöður sem liggja fyrir benda til þess að verulegur munur sé eftir aldri þátttakenda hvað varðar flesta þá meginþætti sem kannaðir voru. Sem dæmi má nefna að niðurstöður sýna að íslensk börn í dag heyra mikið af talaðri ensku og samanburður við eldri kannanir bendir til að virk enskunotkun þeirra hafi aukist. Einnig eru vísbendingar í gögnunum um að þeir þátttakendur, sem hafa mikla ensku í málumhverfi sínu og nota hana mikið, séu líklegri til að tala ensku án íslensks hreims, samþykkja nýjungar í málfræði

sem ekki samræmast málhefð, t.d. í notkun framsöguháttar og viðtengingarháttar, og hafi neikvæðari viðhorf til íslensku.

Í lok fyrirlestrarins verður gerð grein fyrir niðurstöðum stuttrar könnunar sem lögð var fyrir 30 Færeyinga í febrúar 2019. Könnunin byggðist á hluta netkönnunar íslenska öndvegisverkefnisins og spurt var út í færeysku, dönsku og ensku í málumhverfi þátttakenda, auk þess sem viðhorf þeirra til málanna þriggja var kannað. Leitast verður við að bera niðurstöðurnar um íslensku og færeysku saman.

Umröðun í tveggja andlaga sögnum

(Bolli Magnússon & Einar Freyr Sigurðsson &) Jóhannes Gísli Jónsson

Í íslensku eru fjölmargar sagnir sem taka með sér tvö andlög. Um röð andlaganna gildir sú meginregla að óbeina andlagið kemur á undan því beina, sbr. (1a). Umröðun er þó ekki útilokuð, þ.e. að beina andlagið komi á undan því óbeina, sbr. (1b). Hins vegar er ekki hægt að tákna óbeina andlagið með forsetningarlið á eftir beina andlaginu, a.m.k. með sögnum eins og gefa, sbr. (1c). (Hér tákna NL nafnlið og FL tákna forsetningarlið.)

(1a) Ég gaf Hjálmari bókina (NL-NL)

(1b) ?Ég gaf bókina Hjálmari (umröðun: NL-NL)

(1c) *Ég gaf bókina til Hjálmars (NL-FL)

Í færeysku er hin venjulega röð andlaganna sú sama og í íslensku en umröðun er útilokuð (sjá Höskuld Þráinsson o.fl. 2004). Hins vegar er mögulegt, a.m.k. fyrir suma málnotendur, að tákna óbeina andlagið með forsetningarlið (Fiebig 2012):

(2a) Eg gav Hjálmari bókina (NL-NL)

(2b) *Eg gav bókina Hjálmari (umröðun: NL-NL)

(2c) ?Eg gav bókina til Hjalmar (NL-FL)

Þetta vekur óhjákvæmilega ýmsar spurningar um samanburð íslensku og færeysku en í þessum fyrirlestri verður sjónum þó einkum beint að nýlegri könnun á umröðun andlaga í íslensku eins og hún birtist í Risamálheildinni (sjá <http://malheildir.arnastofnun.is>). Þessi könnun leiðir í ljós að umröðun kemur helst fyrir þegar beina andlagið er hljóðkerfislega léttara en óbeina andlagið, einkum þó ef beina andlagið er áherslulaust fornafn (sbr. Hann gaf það Akureyrarbæ). Könnunin leiðir einnig í ljós að talsverður munur er á sögnum. Til dæmis er umröðun hlutfallslega mun algengari með sögnunum afhenda (fær. handa) og tilkynna (fær. kunngera) en gefa (fær. geva) og segja (fær. siga, boða frá). Í fyrirlestrinum verður einnig fjallað um það að hve miklu leyti þær hömlur sem gilda um umröðun andlaga í íslensku eiga við um formgerðina NL-FL í færeysku.

Sögnin fjarlægjast með þágufallsandlagi

Margrét Jónsdóttir

Úr sögu málsins eru dæmi um að sögnin fjarlægjast taki með sér andlag í þágu-falli (í stað hins venjulega þolfalls). Um þágufallsandlagið og ýmislegt sem því tengist verður fjallað í fyrirlestrinum.

Sögnin fjarlægjast tjáir fjarlægð/nálægð á milli frumlags og andlags. Frumlagið er ekki gerandi heldur fremur reynandi. Andlagið er kyrrstætt og alveg óháð athöfnun frumlagsins sem hreyfist. Sem áhrifssögn tekur sögnin með sér þolfall; svo hefur alla tíð verið. Hún getur líka verið áhrifslaus.

FRÆNDAFUNDUR 10 - ÚRTØK

- (1) a. Maðurinn fjarlægðist fjölskyldu sína.
- b. Stjórnin fjarlægðist markmið sín.
- c. Bíllinn fjarlægðist smátt og smátt og hvarf loks.

Eins og áður sagði getur fjarlægjast tekið með sér þágufallsandlag. Dæmi:

- (2) a.... hann ...hefir fjarlægzt vorum guði... (1646)
- b.... því völd og virðing fylgjast mjög að, og konungur vill sem mest fjarlægjast kotungnum... (1856)
- c.... ég varð hjartanlega feginn að fjarlægjast þessum mínum mótstöðumanni. (lok 18. aldar)
- d. Steina systir fjarlægðist mér líka um þessar mundir ... (21. öld)

Dæmin (2) um þágufallsandlagið vekja þá spurningu hvort elstu dæmin um þágufallið séu gömul leif. Því er erfitt að svara. Þau (og önnur svipuð dæmi) benda hins vegar til þess að þágufallið sé hér merkingarlega skil-yrt: vísað er til tengsla af einhverjum toga: gagnvart guði, þegnum, and-stæðingum, fjölskyldu. Þágufallið virðist því hafa sömu stöðu og óbeint andlag:

- (3) X fjarlægist e-m/e-u = X fjarlægir sig e-m/e-u

Fleiri dæmi um þágufall má finna. Lítum hér á fjögur:

- (4) a.... fjarlægðist Júlíana því, sem áður var svo þýðingarmikið að leita uppi fyrirmynd. (1947)
- b.... og ferðalok Jónasar fjarlægjast hugum ungra Íslendinga. (1960)
- c.... staðsetning fangelsisins fjarlægist höfuðborgarsvæðinu. (2011)
- d. Útlitið versnar ... fyrir Arsenal sem fjarlægist Meistara-deildar-sætunum. (2017)

Í dæmunum má sjá að margt er hægt að fjarlægjast og merkingarleg skilyrðing engin. Þar eru dæmi c og d kannski bestu fulltrúarnir. Ástæðan er langlíklegast sú að þarna fylgja sagnirnar fjölmörgum öðrum sögnum sem nú um stundir hneigjast til andlagsþágufalls í stað þolfalls.

Dæmi er um að sögnin fjarlægjast geti verið skiptisögn, sé tvíátta (e. bidirectional causal structure). Þetta þýðir að báðir rök-liðir hennar geta verið hvort sem er frumlag eða andlag. Annar rökliðurinn er þá persóna sem verður fyrir því að það sem fjarlægist er í hennar óþágu/þágu. Sögnin fjarlægjast er í orðmyndunarsvæðum við lýsingarorðið fjar-lægur. Allt virðist benda til lýsingarorðið geti sömuleiðis verið tvíátta.

Í fyrirlestrinum koma við sögu sagnirnar nálægjast og nálgast, andheiti fjarlægjast, enda mörg dæmi (sum eldri) sem sýna sömu hegðan og fjarlægjast. Sögnin nálægjast er lítið notuð í íslensku, nálgast kemur í staðinn. Sú sögn á sér merkingarlega (og orðsifjalega) frænku í færeysku, sögnina nærkast. Hún er ein þeirra færeysku sagna sem enn tekur með sér þágufalls-andlag: hann nærkaðist bygdini (sprotin.fo).

Heimildir

- Heimir Freyr Viðarsson. 2009. Tilbrigði í fallmörkun aukafallsfrumlaga. Þágufallshneigð í forníslensku? Íslenskt mál 31:15–66.
- Höskuldur Þráinsson o.fl. 2012. Faroese. An Overview and Reference Grammar. 2. útg.
- Jóhanna Barðdal. 2001. Case in Icelandic – A Synchronic, Diachronic and Comparative Approach.
- Jóhanna Barðdal. 201. Lexical vs. structural case. Morphology 21:619–654.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 2005. Merkingarhlutverk, rökliðir og fallmörkun. Í: Höskuldur Þráinsson. Setningar, bls. 350–409.

Jóhannes Gísli Jónsson. 2009. Verb classes and dative objects in Insular Scandinavian. Í: The Role of Semantic, Pragmatic and Discourse Factors in the Development of Case, bls. 203–224.

Maling, Joan. 2002. Það rignir þágufalli á Íslandi. Verbs with dative objects in Icelandic. Íslenskt mál 24:31–105. arnastofnun.is, onpdata.nfi.sc.ku.dk, risamalheildir.arnastofnun.is, sprotin.fo, timarit.is

Hjáorðaleksikalisering í føroyskum

Hjalmar P Petersen

Í føroyskum er stakorðamyndan (univerbatióin) av heildum sum *onkran stað* til *onkrastað*- við *n*-burturfalli í *onkran*. Í hesum føri er hjáorðaeftirfestið *-ni* sett afturat, soleiðis at úrslitið verður eitt hjáorð *onkrastaðni*. Í fyrilestrinum verður víst, hvussu vit hava leksikalisering av magnarum + *stað* (*allastaðni*, *onkrastaðni*, *summastaðni*, *allatíðina*, *onkutíðina*, *allasteðs*, *allastaðnani*...); av hjáorði + hjáorði (*her* + *beint*), ið kann blíva til *herbeintna(r)*. Eisini verður leksikalisering av *-leiðis* viðgjörd, sbr. *soleiðis*. Vístur verður munurin ímillum grammatikalising og leksikalisering, og víst verður, at henda seinna, eftirsum tað er leksikalisering, sum er evnið í fyrilestrinum, hendir stigvís, L1, L2 og L3, har tað ultimativa úrslitið, L3, er eitt óíggjøgnumskygd orð eins og *eisini* (< *eins veg(in)*) og *kortini* (< *hvárt sem er*). Summir formar hava øll stigini í nútíðarføroyskum sum L1 (*soleiðis*), L2 (*soleiðisni*) og L3 *soeis/soís* (talamálsformar). Eisini verður víst á, at leksikalisering ikki resulterar í produktivum mynstrum. Greitt verður frá uppruninum til tey eftirfestini, sum verða brúkt. Talan er um *-ni* í *korti-ni*, *allastað-ni*, ið er dømi við eksaptatióin; *-na* í *allastaðna*, ið er upprunaliga ein bendingarending (*allatíðina*), umframt at víst verður á eftirfestið *-nani*, ið er samanrenning av báðum, og er formurin helst avmarkaður til Suðuroynna.

Tilfarið til fyrilesturin er frá FADAC korpuserinum í Hamburg, Føroyskum Talumálsbanka (FTB), seðlasavninum á FMD, og orðabókum.

Nakrar tilvísingar:

Antilla, Raimo. 1989. *Historical and Comparative Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Bauer, Laurie. 1983. *English Word-Formation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Booij, Gert. 2007. *The Grammar of Words* (2. ed.). *An Introduction to Morphology*. Oxford: Oxford University Press.

Brinton, Laurel J. & Elisabeth Traugott Closs. 2005. *Lexicalization and Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brinton, Laurel J. 2012. The ghost of old morphology: Lexicalization or (de)grammaticalization? Í Kristin Davidsen, Tine Breban, Liselotte Brems & Tanja Mortelmans (ritstj.): *Grammaticalization and Language Change. New Reflections*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Butt, Miriam. 2006. *Theories of Case*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fritznér, Johan. 1896. *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Oslo: Tryggve Juul Møller Forlag.

Hammershaimb, Venceslaus U. 1854. *Færøisk Sproglære*. D. Quist Bog- og Nodetrykkeri.

Hancil, Sylvie, Tine Breban & José Vicente Lozano. 2018. *New Trends in Grammaticalization and Language Change*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Himmelman, Nikolaus P. 2004. Lexicalization and grammaticalization: Opposite or orthogonal? Í Walter Bisang, Nikolaus P. Himmelman & Björn Wiemer (ritstj.): *What Makes Grammaticalization - A Look from its Components and its Fringes*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Hopper, Paul & Elisabeth Closs Traugott. 2003. *Grammaticalization*, 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Press.

Kvaran, Gurðrún. 1990/1991. Um *-is* endingu atviksorða. *Íslenskt mál* 12/13: 7-34.

Lehmann, Christian. 2002. New reflections on grammaticalization and lexicalization. Í Ilse Wischer & Gabriele Diewald (ritstj.): *New Reflections on Grammaticalization*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Matras, Christian. 1951-1953. *J.H. Schrøters Optegnelser af Sjørðar Kvæði*. København: Munksgaard.

Traugott Closs, Elisabeth & Graeme Trousdale. 2013. *Constructionalization and Constructional Changes*. Oxford University Press: Oxford.

Weyhe, Eivind. 2011. *Hentzasavn. Kvæðasavnið hjá Jóhanni í Króki frá 1819*. Tórshavn: Fróðskapur.

Weyhe, Eivind. 2018. Eisini, hissini og kortini. (handrit; Fróðskaparrit).

Íslenskar og færeyskar mýs og önnur kvikindi Um fleirtölu í íslensku og færeysku barnamáli

Sigríður Magnúsdóttir & Victoria Absalonsen & Høskuldur Þráinsson

Þegar börn tileinka sér móðurmál sitt læra þau meðal annars fleirtölu nafnorða. Í því felst tvennt (sjá t.d. Berko 1958, Áslaugu J. Marinósdóttur og Guðrúnu Sigurðardóttur 1980). Þau læra fleirtölu þekktra orða, bæði þeirra sem mynda fleirtölu á reglulegan hátt (t.d. koddi, ft. koddar) og þeirra sem hafa óreglulega eða óvænta fleirtölu (t.d. mús, ft. mýs). Í öðru lagi læra þau þær almennu reglur sem gilda í málinu um myndun fleirtölu. Þegar þau hafa gert það „vita“ þau t.d. dæmis að óþekkt orð eins og kíma (kvk.) hlýtur að vera kímur í fleirtölu. Rannsóknir á íslensku barnamáli sýna að fjögurra ára börn hafa lært fleirtölu margra þekktra nafnorða en hafa yfirleitt ekki náð góðum tókum á því að mynda fleirtölu af óþekktum nafnorðum. Sex ára börn eru komin lengra á veg í þessu (sjá t.d. Indriða Gíslason o.fl. 1986, Höskuldur Þráinsson og Sigríði Magnúsdóttur 2019). – Í þessum fyrirlestri er myndun fleirtölu í máli færeyskra fjögurra og sex ára barna skoðuð til samanburðar. Þar er notuð færeysk gerð af prófi Höskuldur og Sigríðar. Samanburðurinn er forvitnilegur, m.a. vegna þess að í sumum tilvikum eru meiri tilbrigði í fleirtölu færeyskra nafnorða en íslenskra (t.d. ísl. eyra – eyru, fær. oyra – oyru/oyrur) og ýmsar hljóðreglur sem koma fyrir í eintölu og fleirtölu hegða sér ekki eins í málunum tveim (sbr. saga – sögur, søga – søgur). Auk þess er ekki alls staðar gerður greinarmunur á fleirtöluendingunum -ir og -ur í færeysku. Þetta gæti haft áhrif á það hvernig börnin tileinka sér fleirtölureglurnar.

Heimildir

Áslaug J. Marinósdóttir og Guðrún Sigurðardóttir. 1980. Athugun á fleirtölu í barnamáli. *Mímir* 28:29–45.

Berko, Jean. 1958. The child's learning of English morphology. *Word* 14:150–177.

Höskuldur Þráinsson og Sigríður Magnúsdóttir. 2019. Hvað gerist þegar ein darga fjölgar sér í Vesturheimi? Fyrirlestur á Hugvísindapíngi Háskóla Íslands 9. mars.

Indriði Gíslason, Sigurður Konráðsson og Benedikt Jóhannesson. 1986. Framburður og myndun fleirtölu hjá 200 íslenskum börnum við fjöggra og sex ára aldur. Kennaraháskóli Íslands, Reykjavík.

Put you car mark a chicken? (Why can't you mark a chicken?)

- Chicken, goat, and tree marking on Pitcairn Island

Joshua Nash

This presentation documents the provenance and evolution of goat, chicken, and tree marks as linguistic, archaeological, and sociological phenomena on Pitcairn Island (South Pacific), a small five-square-kilometer island famous for its contemporary history derived from a notorious yet famous maritime event, the mutiny on the *Bounty*, which took place in 1789 in what is now Polynesia. It describes the processes and utility of these markings as systems of communication and representation and how marks are passed down, inherited, and changed within and across families. The linguistic, anthropological, and archaeological circumstances of relationships involving markings, placenames, spoken expressions and idioms, and personal names are outlined.

This research continues a pan-Nordic research enterprise involving scholars and scholarship from Denmark, Iceland, and Greenland begun in Aarhus in 2018, which explores the uniqueness of and similarities between small island languages and cultures.

Cognitive (re)organisation of frequent and entrenched paradigmatic relations in Insular Nordic

Jón Símon Markússon

Entrenchment can be defined as the impact on memory of constant (re)organisation of the mental linguistic system over the language user's lifetime (e.g. Schmid 2017). The mechanism for this process is frequency of use, i.e. the more frequently a linguistic item occurs through usage, the deeper entrenched it becomes (Bybee 2010). The operative phrase here is "linguistic item". De Smet (2017) has pointed out that while the entrenchment of individual linguistic items is widely recognised as a cognitive reality, more controversial is the issue of the entrenchment of paradigmatic relations such as those instantiated by the majority of masculine nouns in Icelandic, cf. Ice. Npl. hestar~ Apl. hesta 'horses' and Npl. gestir~ Apl. gesti 'guests'.

In this paper, the historical development of these relations in Insular Nordic (Icelandic and Faroese) will be traced and change treated as evidence of what goes on inside language users' heads (e.g. Fertig 2013). The wholesale movement of masculine forms between classes, e.g. IN Npl. dalar~ Apl. dala --> Npl. dalir~ Apl. dali 'valleys', and the absence of any noun that inflected either IN *Npl. -ar~ Apl. -i or *Npl. -ir~ Apl. -a, is testament to the deep entrenchment of the relevant paradigmatic relations as single units in memory. The schematic representation of the entrenched relations can be depicted as Npl. Xar~ Apl. Xa, on the one hand, and Npl. Xir~ Apl. Xi, on the other.

Insular Nordic language history suggests that these paradigmatic relations survived in Faroese until at least the late 19th century, when both patterns were levelled, most commonly in favour of the nominative plural form (Þráinsson et al. 2012). The question thus arises: Why were the relations levelled if they were so deeply entrenched? Indeed, they remain intact in Modern Icelandic. It will be argued that the establishment and application of a "kind of" rule of referral, by which one form is referred to that of another within the same paradigm (e.g. Hansson 2007), was facilitated by a conjunction of the near syncretism between the nominative and accusative plural forms in question and the high type frequency of (full) syncretism between the relevant forms in all other noun classes in Insular Nordic.

Føroyskt málbrúk um veður og veðurfyrbrigdi

Zakaris Svabo Hansen

Fyrilesturin setur sær fyri at lýsa og kanna føroysk veðurorð og føroyskt veðurorðafar. Hugt verður m.a. eftir, um tað sigur nakað um fatan føroyingar av náttúruni og náttúrufyrbrigdum og hvat kann lesast burtur úr tí tilfari, sum verður brúkt til at seta orð á hesi fyrbrigdi. Viðgjörd verða eisini setningafrøðilig fyrbrigdi í sambandi við veðursagnorð eins og viðra, kava, regna o.o. og møguligar broytingar í tí sambandi. Í ávísan mun verður eisini roynt at bera saman við íslensk veðurorð og orðalag um veður og veðurfyrbrigdi.

Orðið fólk í íslensku og færeysku

Guðrún Þórhallsdóttir

Eins og alkunna er er íslenska nafnorðið *fólk* eintöluorð; það er einungis notað í eintölu, sbr. *Allt fólknið er komið*, en ekki í fleirtölu, t.d. **Öll fólkini eru komin*. Orðið *fólk* telst einnig safnheiti, (eintölu)orð um magn eða fjölda af einhverju, og í handbókum er það oft sýnt sem dæmi um safnheiti innan um orð á borð við *fé*, *sandur* og *mergð*. Mörg eintöluorð eru orð um óteljanleg fyrirbæri, t.d. *kopar* og *ástúð*, og lítil þörf á að eiga fleirtölumynd. Orðið *fólk* á hins vegar við safn af einstaklingum og er stundum notað um hópa þar sem fjöldi einstaklinganna er þekktur. Því

FRÆNDAFUNDUR 10 - ÚRTØK

getur orðið eins konar árekstur eintöluorðsins *fólk* sem safnheitis og þeirrar merkingar sem mælandinn vill koma til skila. Í færeysku hefur það mál verið leyst með því að gefa orðinu *fólk* fleirtölu og nota það með töluorðum, t.d. *eitt fólk, tvey fólk, trý fólk*, og öðrum ákvæðisorðum í fleirtölu, sbr. *Øll fólkini eru komin*.

Í fyrirlestrinum verður fjallað um merkingu og notkun orðsins *fólk* í fornorrænu og á síðari öldum og þá verða íslenska og færeyska bornar saman. Sérstaklega verður vakin athygli á nýlegum íslenskum dæmum um setningar þar sem orðið *fólk* (eða samsett orð með *-fólk* sem síðari lið) er notað á óvenjulegan hátt. Meðal annars verða slíkar setningar til þegar orðið *fólk* er sett í stað orðsins *maður* í þeim tilgangi að gera textann kynhlutlausari, t.d. með því að breyta *starfsmenn* í *starfsfólk*. Loks verður rætt hvort fram séu komnar vísbendingar um að notkun orðsins *fólk* í íslensku sé að færast í átt að færeysku, þ.e. að *fólk* verði notað í fleirtölu ekki síður en eintölu.

Kennaranám á Íslandi:

Áhrif efnahagssveiflna og ferðamennsku á fjölda kennaranema

Amalía Björnsdóttir

Minnkandi aðsókn í kennaranám og skortur á kennurum er áhyggjuefni á Íslandi. Nú þegar er skortur bæði á grunn- og leikskólakennurum og óttast margir að fjöldi útskrifaðra grunnskólakennara haldi ekki í við fjöldann sem hættir í starfi. Fyrir um 25 árum var farið að bjóða upp á fjarnám til að fjölga réttindakennurum en hlutfall fólks sem sinnti kennslu án tilskilinna réttinda hafði verið hátt, einkum á landsbyggðinni. Talsverð aukning varð á réttindakennurum í kjölfarið og einnig varð efnahagshrunið 2008 til þess að kennarar sneru aftur til starfa í grunnskólum. Nú er meira en helmingur kennaranema við Háskóla Íslands í fjarnámi.

Aukning í fjölda ferðamanna eftir efnahagshrunið var síðan aftur til þess að kennara snéru til annarra starfa og enn jók á vandann að kennaranám var lengt úr 3 árum í 5 ár. Brottfall úr kennaranámi og hæg námsframvinda veldur einnig áhyggjum. Nú hefur verið hrundið af stað aðgerðum á vegum stjórnvalda til að fjölga útskrifuðum kennaranemum. Boðið verður upp á launað starfsnám og sérstök peningagreiðsla verður til þeirra sem ljúka meistaraaritgerð og útskrifast sem kennarar. Á þessari stundu er ekki ljóst hvaða árangri þessar aðgerðir skila en einnig er mikilvægt að laða í kennaranám fjölbreyttan hóp nema með ólíkan bakgrunn.

Í þessu erindi verða kynntar niðurstöður úr könnunum sem gerðar voru meðal kennaranema á Menntavísindasviði Háskóla Íslands. Niðurstöður sýna að nemar vinna mikið með námi en auðvelt er að fá vinnu á þeim uppgangstímum sem verið hafa á Íslandi síðustu árin. Þessi mikla vinna kemur síðan niður á námsframvindu. Einnig benda niðurstöður til að bakgrunnur nema í fjarnámi sé nokkuð annar en nema í staðnámi. Fjarnemar eiga síður móður með háskólamenntun en staðnemar og þeir eru einnig eldri og hafa oft talsverða reynslu af vinnu í skólum. Þeir eru það sem stundum er kallað óhefðbundnir nemar sem þurfa að gegna mörgum hlutverkum. Fjallað verður um mikilvægi þess að laða þennan hóp í kennaranám og styðja hann til að ljúka námi því þetta er hópur sem er líklegt að muni vilja vinna í skólum og ekki hætta um leið og einhver önnur störf bjóðast.

Tríbeinta javnvágin í tríggar öldir

Erla Olsen

Læraraútbúgvingar mugu fyrihalda seg til fleiri tríbeintar javnvágin, sum hava havt skiftandi týðning í skiftandi tíðum. Her kunnu verða nevnd fyrirbrigdi sum heim, skúli og samfelag umframta tað stöðuga kjakið um fokusøkini fak, fakdidaktikkur og almenndidaktikkur. Ofta verður sagt, at tað er torført at broyta skúlan, og tó er skúlin í dag ekki tann sami, sum tá vit gingu í skúla. Í hesi framløgu verður hugt eftir, hvørji viðurskifti gera, at skúlin broytist, og serliga verður hugt eftir, hvussu tríbeinta javnvágin millum samfelag, skúla og læraraútbúgving hefur verið, og um

læraraútbúgvingarnar hava verið stýrandi fyri broytingar í skúlanum, ella um tær hava lagað seg til broytingar sum longu eru farnar fram. Samanberandi dátur frá føroyskum og íslenskum næmingum og lærarum um hugburð til skúlaviðurskifti verða eisini lögð fram.

Søgan á staðnum og talgild søgufrásøgn

Vár í Ólavsstovu

Talgild námsfrøði og talgildir førleikar, sum eru partur av lesfæriførleikunum í 21. aldar skúlanum, seta eisini krøv til útbúgving av komandi námsfrøðingum og lærarum. Staðfestast má, at skulu komandi lærarar og námsfrøðingar megna at nýta tøkni sum part av uppaling og frálæru, mugu teir fáa innlit og kunnleika um brúk av tøkni sum námsfrøðiligt amboð í útbúgvingini.

Á føroysklinjuni hjá læraralesandi hava tey lesandi seinastu árin serliga brúkt tøkni í lærufrøðiligum evnum og uppgávum. Í hesum uppgávum hava mentan, søgan á staðnum og talgild søgufrásøgn verið knýtt saman. Námsfrøðingar hava í sambandi við málmennig og mentan havt eina royndarverkætlan við tøkni sum didaktiskum amboð til málmennig við støði í mentanarberandi tekstum. Her varð eisini talgild søgufrásøgn nýtt. At knýta søgur á staðnum at mentan og uppruna hevur nógv í felag við munnligar mentir, sum eru eyðkendar av, at bæði frásøgufrólkið og áhoyrarin eru virkin. Á mangan hátt hava fornsøgur og munnligar mentir tað í felag við talgilda frásøgu, at tær hava somu hugdýpandi ávirkan á luttakararnar. Carolyn Handler Miller vil vera við, at: “[...] the type of myth known as the hero’s journey has served as a direct model for works of digital storytelling” (Miller 2014: 17).

Jerome Bruner vísir á, at undirvísing er ein serlig skipan, sum hjálpir uppvaksandi ættarliðinum at finna sín samleika í mentanini á staðnum. Hann vísir á, at uttan kjølfesti í mentanini: “[...] they stumble in their effort after meaning. It is only in the narrative mode that one can construct an identity and find a place in one’s culture” (Bruner 1996: 42).

Í framløguni verður hugt at tveimum smáum verkætlanum, har lesandi á linjulestrinum í føroyskum gjørdu undirvísingarfilm við støði í sagnum á Sandi og námsfrøðilesandi skaptu talgildar frásøgur við støði í evnum “málmennig og mentan”. At knýta søguna á staðnum saman við gerandisdag næminganna setur sambært Bruner undirvísing: “[...] in the intersect between nature of mind and nature of culture” (Bruner 1996: 13).

Bruner leggur aftrat, at: “Reality construction is the product of meaning making shaped by traditions and by a culture’s toolkit of ways of thought. In this sense, education must be conceived as aiding young humans in learning to use the tools of meaning making and reality constructions, to better adapt to the world in which they find themselves and to help in the process of changing it as required” (Bruner 1996: 20).

Tey lesandi fingi í hesum verkætlanum innlit í talgilda søgufrásøgn, lærdu at brúka tøkni sum lærufrøðiligt amboð. Somuleiðis fingi tey ástøðiliga vitan um, hvussu søgan á staðnum og mál og mentan kunnu miðlast, so tey geva fólkskúlanæmingum og børnum á dagstovni størri fatan fyri og innlit í sín egna samleika og sítt tilknýti til mentanina á staðnum.

Tilvísingar:

Bruner, J. 1996. *The Culture of Education*. Harvard University Press.

Miller, Carolyn Handler. 2014. *Digital storytelling. A creator guide to interactive entertainment*. Burlington: Focal Press. Kindle-útgáva.